

Harmadik vélemény

Sajnálom, hogy a Valóság egykori és a laptól szégyenletes módon kiűzött szerkesztői (Sükösd Mihály, Vitányi Iván), valamint Révész Sándor barátom között olyan vita alakult ki, amely aligha szolgálhat örömeire a tisztességes embereknek. Annál inkább a jobboldal üvöltő derviseinek, akik a vita olvastán bizonyára örömmel dörzsölik össze tenyereiket: íme a „liberálbolsevisták”, „nemzetgyalázók” egymást marják. Sükösd Mihály őszinte érzelmektől fűtött „hármaskörében” egy téves kijelentést tett: azt, hogy a Valóság 1981–88 között némi változtatással bár, de leközölt a Beszélőben megjelent cikkeket. Ez csakugyan nem így volt. És nagy hiba Sükösd Mihálytól, hogy leírta, mert cáfolata elfedheti a tényt, hogy igenis voltak szerzők, akik a Beszélőben és a Valóságban is publikáltak: így, hogy a legnevezebbeket említsem: **Eörsi István**, Konrád György. Kénytelen vagyok itt a magam személyét is megemlíteni: a „Századunkkal” és a „Szép Szóval” foglalkozó tanulmányomat a Valóság 1982-es 12. száma közölte.

Révész Sándor barátom Sükösd Mihály eme tévesen megfogalmazott mondatába kapaszkodva „politikai ellenfélként” jellemzi a Beszélőt és a Valóságot. Én ezt túlzottnak és igazságtalannak tartom. Révész Sándor Gyurkó Lászlónak egy 1986-os kijelentését idézi fel a Valóság „rendszerhűségének” igazolására. Ám Gyurkó a Valóság szerkesztői közül a legközelebb állt a diktatúra „establishmentjéhez” (Lenin-könyve és Kádár-életrajza a tanú rá). A Valóság szellemisége aligha mérhető le az ő tevékenységén.

A Valóság 1959-ben indult. Egy év sem telt el Nagy Imréék meggyilkolása óta, Bibó és az elítélt írók börtönben voltak. Az ország hallgatott? Bárcsak hallgatott volna! Az „Elet és Irodalom” 1959. október 23-án (!) közölte Németh László botrányos „Pohárköszöntőjét”, és ezzel átszakadtak a gátak: értelmiségieink egymás sarkát taposva rohantak a hatalom „aklába”. Eközben a Valóság – nem napi politikai síkon – a dörgedelmes párthatározatokban, sőt bírói ítéletekben megbélyegzett „revizionizmus” szócsöve lett. Az 1962–65. évek „marxista reneszánszának” vitái, amelyeknek jórészt a Valóság hasábjai adtak helyet, rendkívüli jelentőségűek voltak. A folyóirat közölte 1964-ben Adam Schaff tanulmá-

nyát, amely őszintén kimondta, hogy az úgynevezett „létező szocializmus” (akkor még nem nevezték így) nem létezik. A folyóirat éléről röviddel később le is váltották Hegedűs Andrást. Ám a többszöri szerkesztőváltás ellenére a folyóirat rendkívül nyitott, színvonalas és viszonylagosan rendszerkritikus maradt: valamiféle európaiságot igyekezett vinni a nagyon is elbalkanizálódott magyar szellemi életbe. Igaz, ezt meg kellett (?) „fizetnie” néhány, a hivatalos ideológiát közvetítő cikk közlésével. Az is tény, hogy a folyóirat hallgatott az 1956 utáni évek rémuralmáról és a neosztálinista ideológiai diktatúmról.

Mindez baj volt. De a Valóság legalább nemigen mászott bele azokba az álvitákba („frizsiderszocializmus-vita”, szexuáletikai viták stb.), amelyek sokáig elárasztották a magyar heti- és havilapokat, a magyar szellemi életet összezavarták és züllesztették. Az eléggé rossz irányzatú magyar „újbaloldal” sem a Valóságban alakult ki. Így Révész Sándor „ellenfélképét” erős túlzásnak érzem, bár túlzó visszavetítésnek tartom Vitányi Iván kijelentését is, amely szerint a Valóság egész szerkesztősége tudatosan a diktatúra megdöntésére tört (az ő álláspontja bizonyára ez volt, de a szerkesztőség egészére ezt aligha lehet kiterjeszteni). Másrészt viszont nem értem: mire céloz Révész Sándor, amikor a Valóság körét a Mozgó Világ tönkretételében való részvétellel vádolja.

Azt hiszem, az 1956 utáni legális – és akár nem legális – irányzatok történelmi analízise még várat magára. Révész Sándor kiváló Aczél-könyve az első lépés volt ebben az irányban. Célszerű volna az általa megkezdett munkát histériák nélkül folytatni. Ugyanis sem a magyar értelmiség 20–25. éven át vallott álláspontja nem fedi a valóságot, amely szerint a Kádár-rezsim – az első pillanattól kezdve (!) – történelmünk csúcsa és a szocializmus ideáltípusa volt; másrészt viszont az sem, amit 1989 óta illik mondani: tudniillik, hogy maga volt az intézményesített pokol és zsarnokság. Azal pedig beszélősöknek, valóságosoknak, mozgó világosoknak és medvetáncosoknak előbb-utóbb gerincesen számot kellene vetniük, hogy nem olyan lovat akartunk, mint amelyet 89-ben kaptunk. Én például sem így, sem úgy nem vagyok hajlandó rá felülni.

Szalai Pál